

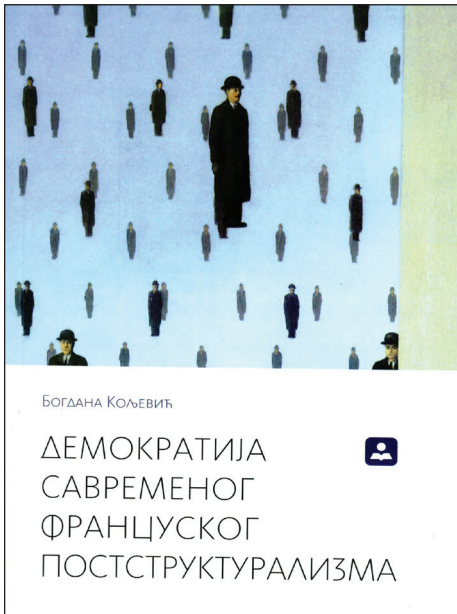
Борис Р. Братина¹
Универзитет у Приштини
с привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за филозофију
Косовска Митровица (Србија)

УДК 130.2(44)(049.32)
321.7 (049.32)
141.7(049.32)
Научна кријшка
Примљен 08/05/2019
Измењен 14/05/2019
Прихваћен 14/05/2019

[doi: 10.5937/socpreg53-21607](https://doi.org/10.5937/socpreg53-21607)

ЈЕДНАКОСТ КАО ИМЕ ДЕМОКРАТИЈЕ²

- о књизи Богдане Кољевић *Демократија савременој француској
постструктурализму*, Завод за уџбенике, Београд, 2018, 207 стр. -

Сажетак: Ова, за нашу јавност, изузетна књига отвара дилеме о могућности демократије као такве, једне мисли која се овде често олако прихвата или одбацује, и то на прилично произвољан начин. Насупрот томе, како у структурализму, тако и у његовој „пост” фази такође влада висока строгост у мишљењу и ауторка се током својих излагања тога држи. Ауторка не бира према простом нахођењу да изложи виђења из ове визууре, већ мишљења смо да то чини с обзиром да тај ракурс омогућава смисаоне алтернативе у односу на идеју и актуалност (заправо тоталитарне) (нео)либералне демократије. У целини, реч је о књизи сазреле ауторке у политичкој филозофији, и то ауторке са ставом, чија детаљна и поуздана анализа, износи на видело горућа питања савремености.

Кључне речи: демократија, репрезентатива демократија, једнакост, непосредна демократија, универзалност.

¹ boris.bratina@pr.ac.rs

² Рад је делимично резултат истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта ОИ 179064 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Поседује ли демократија као историјски концепт још увек ослобађајући потенцијал и да ли је уопште могућа? Ово је практично централно питање књиге *Демократија савременој француској њосџџрукџурализма*, сада већ искусне ауторке Богдане Кољевић. Доиста, оно стоји над минуциозним истраживањима која су овде спроведена, не само својим значајем, већ у за ауторку карактеристичној игри прихватања и одбацивања која питање увек чини имплицитно присутним. Оно би се могло реформулисати и овако: за кога може да важи демократија, ко су *homoioi*?

Избор “саговорника” Кољевићеве, а то су Рансијер (Rancière), Бадју (Badiou), Муф (Mouffe) и Негри (Negri), док у позадини стоји Фуко (Foucault), а у темељу Маркс (Marx), сам већ по себи говори о искусном избору, таквом да он не тежи пукој савремености и не исказује једино темељну образованост ауторке, него ситуира питање о демократији у филозофски најалтернативнији део “континенталне” мисли. Та линија коју она изводи пред читаоце, а текст је такав да то морају бити образовани читаоци, представља још једино окцидентално мишљење које узима само себе за свој предмет, што ће рећи своју егзистенцију, и себи тражи алтернативу у себи знајући да не може бити друго, него евентуално другачије од онога што је било – чим престане да буде оптерећено оним “пост” и сопственим “вечним враћањем истог”.

То свако не значи да су овде изложена нека унисона мишљења; чим се види који су аутори у питању јасно је да су то независна мишљења која су овде дата с обзиром појмовну тензију између “либералне демократије и радикалне еџилијане демократије” (Koljević, 2018, str. 18). Заиста, како и ауторка примећује, демократија је постала означитељ, дословно “акустичка слика” (Saussure, 1989, str. 83), која у различитим приликама и за различите говорнике/слушаоце има различито значење, постајући дакле не неки празни него напротив редундантни означитељ. Тако структуриран знак демократија, након што је обавио своју истријску улогу замагљивања о свом појму/означеном, долази у опасност да сасвим буде стигматизован и неупотребљив, односно потрошен попут појмова типа “комунизам”, “истина”, “правда” или “доброта”. Демократија на делу или појам демократије, процедурална или етимолошка дефиниција, репрезентативна или представничка демократија, дилеме су које се у овој књизи намећу на ултимативан начин. Нијансирајући Рансијерово редефинишуће питање о демократији, Бадјуов радикализам, критички се односећи према приклањању (нео)либералној традицији Муфове и контрареволуционарном схватању демократије једног Негрија, ауторка у свом осврту на нека важна Марксдова схватања показује колико су претходно приказана учења у епохално дефанзивном положају у односу на њега.

Још једно важно питање политичке филозофије постструктурализма са којим нас Кољевићева, а која су заједничка свим ауторима који се у њеном тексту прате (и другде), јесте проблем еманципујућих “нових пракси”. Сви они нас упућују на те праксе, али не умеју да кажу шта су оне; још се на Маркса ваде да је и он тако мислио. Сматрам да то заправо само показује импотенцију “политичке инвентивности” оваквих приступа идејама социјалне праве, иако се на самог Бадјуа то можда најмање односи. Ауторка са правом стога посвећује пажњу идеји догађаја, јер немамо само “штрајк догађаја”, како би Бодријар рекао, него истовремено штрајк идеја. Не само то: западне “масе” остају безнадежно нереволуционарне, тако да свако ко би очекивао да ту нешто чудесно догоди поводом стварне демократизације управо ту на њеном извору био би у трагичној

заблуди, а то се заправо односи и на еманципативни потенцијал идеја и пракси које отуда долазе. Кад већ те праксе помињемо, чини се као потпуна заблуда веровати у еманципативне потенцијале техно-забава, уместо сетити се да савремена технологија у последњих 60 година омогућава сваку врсту референдума, што је право место где се људи појављују као једнаки; наравно не и једино. Или, пракса “дате речи” која је технички неконтролабилна за систем. С друге стране, (нео)либерална демократија је заиста у многоме већ затворила некада уобичајене путеве интерсујективности и могућности тзв. организовања одоздо. То што је управо она ометена само посеби доводи до схватања да је референдум “*увек улшимашум*” (Vodrijar, 1991, str. 42).

Ауторка свој однос према демократији ситуира, ослоњена на Фукоа и Маркса, лавирајући између позиција Рансијера и Бадјуа, незнатно наклоњенија првом. Ипак, то је није повукло да одбаци радикално непријатељски став ка репрезентативној демократији овог другог; штавише, управо би директна демократија била “права демократија” (Koljević, 2018, str. 177). Може изгледати чудно ако она негде подразумева да се то стање везује за државе, под условом да ме суд не вара, али постмодерно стање управо се суочава са повратком идеје националне државе, где слично фундаменталистима, пошавши од привидно пређашњег ступња развоја, њега налази као место које се у данашње време може лакше демократизовати него глобално стање и његов главни елемент у виду “громадних” корпорација”. Практика (нео)либералне демократије и њена оправдавајућа идеологија довела је запад у стање рефеудализације, што се логично дешава када највећа моћ, моћ народа, “доспе у руке уског сектора људи, који само брину о томе да своју моћ увећају” (Chomski, 2015). То стање је глобална “превентивна контрареволуција” која историјски своје ефективне извршиоце нашла почетком осамдесетих година прошлог века у ликовима Маргарет Тачер (Margaret Thatcher) и Роналда Регана (Ronald Reagan). При томе још себе назива демократијом, што значи насиље облика преузимања означитеља, нешто слично ономе што је међународно призната екипа за смеђивање легално изабраних влада под називом “Отпор” учинила у СРЈ дајући себи такво име. Из овог неслободног стања, стања угрожености јединства самосвести, треба да потекну оне “нове” еманципативне праксе; заиста, проблем није сасвим лаган, имајући у виду системски изазване пропасти старих облика удруживања у виду синдиката и других радничких организација.

Можда је овде место приметити да се демократија приклонила својој супротности, коју је сама измислила, тоталитаризму, у који се стварно пројектовала оцрњујући нацистичку Немачку и њено друго СССР као исто и нижеразредно. Тај тоталитаризам увек је био запад сам, а проповедао је демократију, због чега се нашао усред орвеловског говора, па како су у “1984” (а и данас) могле важити формуле “рат је мир” или “слобода је ропство” тако и сада у обрнутом кључу можемо придодати и прочитати формулу “демократија је тоталитаризам” – сви добри разлози за такву употребу појма демократије и пре неолиберализма су ту, па нема никаквих проблема уградити један овакав идентитет у орвеловски новогovor, чак у целокупну орвеловску ситуацију. Наиме, практично целокупна симболичка размена, тзв. комуникација, одвија преко друштвених мрежа, технологијом чији су продукт мобилни телефони опскрбљени интернетом. Овај модел комуникације, као и облик заснован на рачунарима, представља један нешто измењени лајбницовски онтолошки

модел. Људи су ту монаде, монаде одражавају неку појединачну перспективу света (нешто мало померену, јер сваки телефон је тело монаде), монаде “немају прозоре”, оне не комуницирају непосредно него су одвојене, а комуницирају једино преко врхунске монаде, у Лајбницовом случају то је Бог – у савременој комуникацији, што је готово све, то неки “свети” Гугл, корпоцација подређена америчкој држави, типичан пример Фукоовог паноптикума, који све бележи и у привилегованој је вези са сателитским трансмитерима сигнала. Напокон, овај систем општења парадигма је неслободне комуникације. Демократско је питање, како се за њу изборити?

Напокон, ако се окренемо “правој демократији” неизбежно нам је испоручено “питање једнакости” (Koljević, 2018, str. 193). Нипошто не треба помислити да ауторка овде брка са идентитетом, јер за њу управо диверзитет личности/субјективности треба сачувати и/или унапредити. То је несумњиво доследно линији какву у књизи заступа. Ипак, једно од питања које се тиче разјашњења јесте и може јој се поставити јесте, да ли појам једнакости носи више или мање од много јаснијег, вероватно и грубљег, појма равноправности? Изледа сасвим јасно, с једне стране, да репрезентативна демократија никада не успоставља равноправност; управо обрнуто, показује се, како и Кољевићева сугерише, да она инсталира под видом слободе баш неравноправност. То значи и да се либерална демократија мора одбацити као пројект: шта је рекла имала је, а ми схватамо да у себи крије управо оно што највише напада, тј. тоталитаризам. Савременост је ту, каква год била, и сада су потребне те еманципујуће праксе, јер када се једном успостави “права демократија” оне ће заиста спонтано потећи. Што се тиче непосредне демократије, она се увек може започети, а њено одсуство само указује на бедно стање савремене субјективности.

Штиво које је пред нас поставила ауторка доиста испуњава свој наслов, али његова прегледност надмашује приказ мишљења о демократији једног дела савремене филозофије и оставља простор ауторки да филозофски пажљиво не само ситуира мишљење о коме је реч, већ и да артикуше сопствену позицију, за коју ми се чини да је у извесној мери мотивисана становитим не-западним искуством запада и не-западним искуством уопште, који увек могу послужити као извор аутентичних и нестандартних идеја идеја у филозофији. Очекујемо са интересовањем будуће књиге Кољевићеве и верујемо да ће лични ауторски став још конкретније бити артикулисан, јер сматрамо да је једна таква генеза у извесном смислу природна. Постструктурализам у француској говорној заједници носи са собом читаво претходно искуство мишљења и непрекидно му се враћа: “мелодрама разлике” показала се, међутим, као “расизам” разлике (Baudrillard, 1994, p. 121), расизам тог у последњих 200 година вероватно најважнијег филозофског појма и отуда је постало јасно да је на формалној равни епохално пропала свака могућност универзализације (и следствено, “праве демократије”, која би се оплодила ту где је теоријски изникла).³

³ Поштено говорећи, томе не измиче ни Маркс када говори да је револуција резервисана само за “цивилизоване народе” “старе Европе”, док све друге сматра “ваеварима” и “полуварварима” којима не даје никакве историјске шансе (Marx, 1976, str. 7, 13, 14). Слично важи и за Фихтеа (Fichte) и Хегела (Hegel), као и за ширу научну заједницу током векова, па и данас када нас поливају расистичким фразама о “америчкој изузетности” (*american exceptionalism*). На такав “расизам” смо већ раније указивали, али овде то не можемо експлицитно шире (Bratina, 2018, p. 591).

Теоријски, има ту и других могућности, можда и од стратешке важности за мишљење. Рецимо, шта би биле теоријске последице једног контраокцидентализма, који би традиционални редослед основних научних питања, “1. Како је могућ свет?, 2. Како је могућ живот? и 3. Како је уопште могуће Ја, тј самосвест?” - који би, дакле, овај низ напросто изокренуо? (Bratina, 2017, p. 14) Тај гест би започео филозофију не од Ја, не од другог, већ од Другог, од интерсубјективности, од изворно-неизворне друштвености. Да ли је то сасвим могуће, остаје да се види.

Boris R. Bratina¹
University of Priština with temporary
Head Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Philosophy
Kosovska Mitrovica (Serbia)

EQUALITY AS THE NAME OF DEMOCRACY²

- about the book *Democracy of Contemporary French Poststructuralism* by Bogdana Koljević, Serbian State Publisher of Textbooks, Belgrade, 2018, 207 pp. -

(*Translation In Extenso*)

Abstract: This exceptional book for our public opens dilemmas about the potential of democracy as it is, an opinion which is frequently taken for granted or rejected here, in a rather arbitrary manner. In contrast, both in structuralism and in its “post” stage there is also extreme strictness of opinion which is observed by the author throughout her presentation. The author does not choose to present the view from this point of view by sole discretion, but instead, in our opinion, does it because such perspective ensures meaningful alternatives in relation to the idea and actuality of (essentially totalitarian) (neo)liberal democracy. On the whole, this is a book by the author mature in political philosophy, the author with an attitude, whose detailed and reliable analysis brings to light the burning questions of contemporaneity.

Keywords: democracy, representative democracy, equality, direct democracy, universality.

Does democracy as a historical concept still possess the liberating potential and is it possible at all? This is practically the central question of the book *Democracy of Contemporary French Poststructuralism*, by the now experienced author Bogdana Koljević. As a matter of fact, the question is above the minuscule research conducted here so far, not only because of its significance but also because of the game and rejections, characteristic of this author, always making this question implicitly present. It could be paraphrased in this manner as well: Who can democracy apply to; who are *homoioi*?

The “interlocutors” chosen by Koljević – namely Rancière, Badiou, Mouffe and Negri, with Foucault) in the background and Marx in the base – immediately acknowledge an experienced choice which does not strive for mere contemporaneity and does not only express only the author’s thorough education, but also situates the question of democracy

¹ boris.bratina@pr.ac.rs

² This paper is partly a result of research conducted as part of the research project OI 179064 funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

in the philosophically most alternative part of “Continental” thought. The line she presents to her readers, whereas the text presumes educated readers, constitutes yet another Occidental opinion which takes itself for its subject, i.e. its existence, and searches for its alternative in itself, knowing that it cannot be something else, but possibly different from what it was – as soon as it stops being burdened with the prefix “post” and its own “eternal return of the same”.

It definitely does not mean that some unison opinions are presented here; as soon as one sees the above-listed authors, it is clear that those are independent opinions given here by the notional tension between “*liberal democracy and radical egalitarian democracy*” (Koljević, 2018, p. 18). In fact, as the author also notes, democracy has become the marker, literally “the acoustic image” (Saussure, 1989, p. 83) with a different meaning in different circumstances and for different speakers/listeners, thus becoming not a blank, but, on the contrary, redundant marker. Such structured sign of democracy, after fulfilling its historical role of blurring about this notion/market, is at risk of being stigmatized and useless, i.e. worn out like notions such as “communism”, “truth”, “justice” or “goodness”. Democracy in practice or the notion of democracy, procedural or etymological definition, representative democracy – these are dilemmas imposing in this book in an ultimate manner. By fragmenting Rancière’s redefining question of democracy and Badiou’s radicalism, while critically treating the acceptance of Mouffé’s (neo)liberal tradition and Negri’s counter-revolutionary understanding of democracy, in her overview of several Marx’s important opinions the author shows to what extent the overviewed teachings were in an epochal defensive position in relation to him..

Another important question of political philosophy of poststructuralism posed by Koljević and shared by all the authors followed in her text (and elsewhere) is the problem of emancipating “new practices”. All of them indicate such practices, but they are unable to say what they are; they even resort to claiming that Marx was of the same opinion. I believe that it in fact only shows the impotence of “political inventiveness” of these approaches to the ideas of social justice, although it perhaps refers least to Badiou himself. The author correctly pays attention to the idea of events because we do not only have the “strike of events”, as Baudrillard would call it, but at the same time the “strike of ideas”. And not only that: Western “masses” remain hopelessly non-revolutionary so that everyone expecting something miraculous to happen regarding true democracy at its very source would be tragically wrong, because it actually refers to the emancipatory potential of ideas and practices originating from there. Speaking of those practices, it seems completely mistaken to believe in emancipatory potentials of techno-parties, instead of remembering that in the past 60 years contemporary technology has enabled every type of referendum, which is the real place – of course, not the only one – where people appear to be equal. Or: the practice of the “word given” which is technically uncontrollable for the system. On the other hand, (neo)liberal democracy has really and to a large extent already closed formerly usual roads of intersubjectivity and possibility of so-called “organizing from below”. It is the very fact that it has been disturbed that leads to the belief that the referendum is “always an *ultimatum*” (Baudrillard, 1991, p. 42).

The author situates her attitude to democracy relying on Foucault and Marx, balancing between the positions of Rancière and Badiou, slightly more inclined to the former. Nevertheless, it did not make her reject the radically hostile attitude towards representa-

tive democracy of the latter; as a matter of fact, direct democracy would be “true democracy” (Koljević, 2018, p. 177). It may seem strange if she sometimes implies that such condition is connected to states, if I am not mistaken, but the postmodern condition is exactly facing the return of the idea of the national state, where, similarly to fundamentalists, starting from the ostensibly former stage of development, she finds it as the place which can be democratized more easily nowadays than the global condition and its main element in the form of “massive” corporations”. The practice of (neo)liberal democracy and its justifying ideology have brought the West into the condition of re-feudalization, which logically occurs when the greatest power, the power of the people, “comes into the hands of a narrow sector of people whose only concern is to increase their power” (Chomsky, 2015). That condition is the global “preventive counter-revolution” which historically found its effective executors at the beginning of the 1980s in the personalities of Margaret Thatcher and Ronald Reagan. Moreover, it calls itself democracy, which means the violence of the form of assuming markers, something similar to what the internationally recognized team for overthrowing legitimately elected governments called “Otpor” (“Resistance”) did in the Federal Republic of Yugoslavia giving itself this name. From this non-free condition, the condition of endangered unity of self-consciousness, those “new” emancipatory practices should originate: the problem is not minor at all, having in mind the systematically caused declines of old forms of association in the form of unions and other workers’ organizations.

Perhaps it is the moment to note that democracy is inclined to the opposite it invented itself - totalitarianism, into which it really projected itself by defaming Nazi Germany and its other Soviet Union as the same and lower-class. Such totalitarianism has always been the West itself, and it advocated democracy, thus finding itself in the midst of Orwellian speech. Therefore, just as in “1984” (as well as today) the formulas “war is peace” or “freedom is slavery” were applicable, now, in reverse key, we may add and read the formula “democracy is totalitarianism” – all good reasons for such use of the notion of democracy and before neoliberalism are here, so it is no problem whatsoever to add such an identity to Orwellian newspeak and even to the entire Orwellian situation. Namely, practically the overall symbolic exchange, so-called communication, is performed via social networks, the technology whose product – mobile telephones have access to the Internet. This model of communication, as well as the method based on computers, constitutes a somewhat altered Leibniz-style ontological model. People are monads there; monads reflect an individual perspective of the world (somewhat slightly changed, because every telephone is the body of a monad); monads “have no windows”; they do not communicate directly but are separated instead, communicating only through the supreme monad. In Leibniz’s theory it is God – while in modern communication it is “Holy Google”, the corporation subordinated to the American state, a typical example of Foucault’s panopticon which notes everything and is in privileged connection with satellite signal transmitters. In the end, this system of communicating is a paradigm of non-free communication. A democratic question arises: how to fight for it?

Finally, if we turn to “true democracy”, “the question of equality” is inevitably posed to us (Koljević, 2018, p. 193). We should by no means think that the author here mistakes it with identity because it is the personality/subjectivity diversity that should be preserved and/or improved. It is undoubtedly consistent with the line she advocates in her

book. However, one of the questions regarding the clarification that may be posed to her is whether the notion of equality contains more or less than the much clearer and perhaps coarser notion of egalitarianism? On one hand, it seems quite clear that representative democracy never establishes egalitarianism; quite contrary, it transpires, as Koljević also suggests, that it actually introduces inequality under the masque of freedom. It also means that liberal democracy must be rejected as a project: it said what it had to say; while we realize that it hides in itself what it assaults most, i.e. totalitarianism. Contemporaneity is here, no matter what it is like, and now those emancipatory practices are necessary; once “true democracy” is established, those practices will begin spontaneously. As for direct democracy, it can always be initiated, while its absence only points to the poor condition of modern subjectivity.

The text presented to us by the author definitely substantiates its title, but its clarity exceeds the overview of the opinion about democracy of a modern philosophical work, leaving space to the author not only to situate the given opinion in a philosophically careful way, but also to articulate her own position, which is, in my opinion, to a certain extent motivated by somewhat non-Western experience of the West and non-Western experience in general, which may always serve as a source of authentic and non-standard ideas in philosophy. We expect future books by Koljević with interest and we believe that the personal attitude of the author will be even more specifically articulated, considering such genesis in a sense natural. Poststructuralism in the French speaking community carries along the entire previous experience of opinions and constantly returns to it: however, the “melodrama of difference” has manifested as the “racism” of difference (Baudrillard, 1994, p. 121), the racism of the probably most important philosophical notion in the past 200 years, thus making it clear that every opportunity of universalization has been destroyed at the formal plain in epochal terms (and, consequently, of “true democracy”, which might be reproduced where it appeared theoretically).³ In theory, there are other opportunities, perhaps of strategic significance to the opinion. For example, what would be the theoretical consequences of counter-Occidentalism that would simply change the traditional series of fundamental scientific questions: “1. How is the world possible?; 2. How is life possible?; and 3. “How is I, i.e. self-consciousness, possible at all?” (Bratina, 2017, p. 14) Such gesture would initiate the philosophy not from I or from someone else, but from Someone else, from inter-subjectivity, from original-non-original sociality. It remains to be seen whether it is completely possible.

³ Frankly speaking, Marx does not escape it either when saying that the revolution is reserved only for “civilized nations”, “old peoples of Europe”, while considering all others “barbarians” and “semi-barbarians” with no historical chance (Marx, 1976, pp. 7, 13 and 14). Something similar refers to Fichte and Hegel, as well as for the broader scientific community throughout the centuries, and even today, when we are inundated by racist phrases about “*American exceptionalism*”. We have pointed to such “racism” before, but we cannot explain it in further detail here (Bratina, 2018, p. 591).

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Baudrillard, J. (1991). *Symbolical Exchange and Death*. Gornji Milanovac: Dečije novine (in Serbian)
- Baudrillard, J. (1994). *Transparency of Evil* Novi Sad: Svetovi [In Serbian]
- Bratina, B. (2017). *The Problem of The Other in Late Modernity*. Beograd: Zavod za udžbenike, [In Serbian]
- Bratina, B. (2018). In Search for New Manifesto. *Sociološki pregled* LII (2), 586-606. [doi:10.5937/socpreg52-17832](https://doi.org/10.5937/socpreg52-17832)
- Chomsky, N. (2015). *Requiem for the American Dream*. DVD
- Koljević, B. (2018). *Democracy of Contemporary French Poststructuralism*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Marx, K. (1976). *The Manifesto of The Communist Party*. Novi Sad: Budućnost [In Serbian]
- Saussure de, F. (1989). *The General Linguistics*. Beograd: Nolit [In Serbian]